

Беззуб І.,
наук. співроб., НЮБ НБУВ

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: PRO ET CONTRA

Опубліковано: Беззуб І. Посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців: pro et contra // Громадська думка про правотворення. 2023. № 1.

Неабиякий суспільний резонанс викликав прийнятий Верховною Радою України 13 грудня 2022 р. законопроект № 8271 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», який суттєво посилює відповідальності за низку воєнних злочинів, суб'єктами яких можуть бути українські військові. Закон містить досить суперечливі норми.

Відповідно до Пояснювальної записки, пропонуються внесення змін до ст. 69 та 75 Кримінального кодексу України щодо «виключення можливості призначення більш м'якого покарання військовослужбовцям, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням». Тобто пропонується позбавити можливості умовного терміну і дострокового звільнення, а судам заборонять пом'якшувати покарання чи давати умовні строки для військових, засуджених за окремі види злочинів. Зокрема, посилення покарання військовослужбовцям передбачається за дезертирство, самовільне залишення військової частини або місця служби, невиконання наказу начальника, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю тощо. Крім того, пропонується посилити рівень покарання за вчинення військовими адміністративних порушень.

Тому за непокору загрожує від 3 до 10 років ув'язнення, невиконання наказу – від 3 до 7 років, погроза або насильство щодо начальника – від 5 до 10 років, самовільне залишення частини або місця служби – від 5 до 10 років, дезертирство – від 5 до 12 років, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю – від 5 до 10 років тюрми.

Варто також зауважити, що нормативний акт передбачає надання Військовій службі правопорядку (ВСП) повноважень огляду військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння з використанням технічних засобів та тестів, однак, чіткі правила якого в проєкті відсутні.

Як пояснюють автори закону у Пояснювальній записці, реалізація положень документа сприятиме підвищенню стану військової дисципліни, а також надасть повноважень Військовій службі правопорядку у ЗСУ здійснювати протидію незаконному обігу наркотичних засобів, алкоголізму у військових частинах, протидії подолання поширення наркоманії у військових колективах, підтримання належного рівня військової дисципліни та правопорядку, підвищення бойової готовності військових частин та спроможності виконувати визначені завдання задля захисту Вітчизни.

Слід зазначити, що цей законопроект внесли в парламент 8 грудня 2022 р. від імені депутатів фракції «Слуга народу», зокрема, і від керівників Комітету ВРУ із питань національної безпеки, оборони та розвідки О. Завітневича та Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності С. Йонушаса.

У свою чергу Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний та міністр оборони О. Резніков звернулися до спікера парламенту Р. Стефанчука та голови Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності С. Йонушаса, аби ті терміново зареєстрували та внесли на розгляд ВРУ цей документ. За два дні профільний Комітет ВРУ розглянув його, а вже 13 грудня депутати без тривалого обговорення провели голосування. Закон підтримали 290 народних обранців. Останній крок перед набуттям чинності – підпис Президента України В. Зеленського.

Проте на цій стадії частина військовослужбовців, активісти, правозахисники, низка нардепів намагаються призупинити його впровадження, вимагаючи від Президента України вето документ. Вони вважають, що деякі пункти є «репресивними та зайвими» і вимагають ширшого обговорення Закону.

Незважаючи на це, Головнокомандувач В. Залужний публічно заявив про підтримку законопроекту № 8271 щодо посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців, озвучивши свою позицію у відповідному зверненні 19 грудня 2022 р.

«Я підтримую відповідні зміни до законодавства, ухвалені Верховною Радою України, і прошу Президента України підписати закон. Моя думка чітко віддзеркалює позицію командирів угруповань та військових частин, які вимагали системного вирішення цього комплексу питань», – сказав «залізний» генерал.

Головнокомандувач вважає несправедливою ситуацію, коли за недотримання дисципліни військовослужбовці можуть «сплатити штраф, розмір якого становить до десяти відсотків бойових виплат, або отримати покарання з випробуванням». Оголені ділянки фронту, і це ключове, додав генерал, змушені закривати собою інші військовослужбовці, що призводить до збільшення втрат особового складу, територій та мирних людей на них. Також В. Залужний не погодився з думкою, що закон створює загрозу безкарності командирів, заявивши, що командири також несуть юридичну відповідальність за власні дії чи бездіяльність.

У демократичній державі нормально дискутувати на таку досить чутливу тему публічно, але рівно доти, поки це не шкодить вигравати війну. На думку Головнокомандувача ЗСУ, зарадити цій проблемі у більш м'який спосіб можна лише в мирний час, а в умовах війни потрібні швидкі та дієві рішення.

Отже, аргументи Головнокомандувача прості та зрозумілі: йде війна, а на війні неможлива демократія, тут діє принцип єдиного командування й лише його суворе дотримання забезпечить успіх.

Без зауважень підтримали законопроект і в Міністерстві оборони України. Зокрема, міністр оборони О. Резніков наголосив, що під час воєнного стану не викликає жодних сумнівів, що принцип невідворотності покарання має бути забезпечений та дотриманий.

Проте народний депутат, член Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки Ф. Веніславський переконаний, що створена робоча група, до якої увійшли представники всіх складових сил безпеки та оборони, які воюють на передньому краї, напрацювала достатньо збалансований варіант законопроекту. Зокрема, передбачено ряд норм, які покращать якість дисципліни на фронті, адже дотримання дисципліни на фронті – це насамперед врятовані життя українських бійців, сказав політик. Він також наголосив, що ухвалений документ не вплине негативно на моральний дух нашого війська і стосуватиметься лише 1 % недобросовісних військових.

Армія тримається на дисципліні. Це відома всім аксіома й оскарженню вона не підлягає, стверджує політолог, військовий експерт Д. Снегирьов. Тому посилення відповідальності за самовільне залишення військової частини чи місця служби, дезертирство, самовільне залишення поля бою або відмову діяти зброєю, непокору і невиконання бойових наказів насамперед продиктовано реаліями сьогодення.

Загалом, лобісти законопроекту застерігають від скочування війська в анархію і вважають, що командири повинні мати більше важелів впливу та контролю за особовим складом.

Однак військовослужбовці, громадські активісти та правозахисники розкритикували цей законопроект. Петиція до В. Зеленського з вимогою вето закону авторства Т. Кострогризенко була розміщена на сайті Президента України вже 15 грудня 2022 р. і за добу набрала потрібні 25 тис. підписів. Як стверджує автор петиції, коли законопроект № 8271 стане законом, командування отримає безпрецедентні важелі шантажу та карання військових в'язницею практично за будь-яку критику їхніх рішень, навіть, якщо рішення некомпетентні та спираються на невдалий бойовий менеджмент, а таке трапляється нерідко.

Серед найактивніших критиків законопроекту № 8271 депутат Ради з об'єднання «Справедливість», член Комітету ВРУ з питань нацбезпеки С. Бобровська. На її думку, норми цього законопроекту надмірні та шкідливі, а його авторами не зазначено та не наведено жодних переконливих обґрунтувань наявності суспільно небезпечних наслідків від скоєння визначених злочинів,

щоб «обтяжувати» і так немалі санкції. В умовах найтяжчої війни, наголошує депутат, надважливо будувати правову країну із правом на справедливий суд, на справедливий юридичний розгляд, на можливість реального захисту в умовах війни.

З осторогою зустріли закон і у середовищі бійців ЗСУ. Наприклад, бойова медик і розвідник ЗСУ Я. Черногуз впевнена, що нові норми дають командуванню, навіть некомпетентному, важелі впливу і шантажу для покарання підлеглих. А командир відділення 68-ї егерської бригади ЗСУ П. Вишебаба вказує на ту обставину, що залишення позицій може мати доцільність на фронті, тому це не завжди треба трактувати як важкий злочин без права на пом'якшення.

Безумовно, у війську є проблеми з дисципліною, їх треба вирішувати, переконаний письменник та військовий А. Чех. Але, новий закон – «безмежне поле для можливих маніпуляцій, банальної помсти і зловживань службовим становищем».

Правозахисники переконують, що таким чином намагаються перекласти відповідальність з вищого командування на нижчий офіцерський і рядовий особовий склад.

Крім цього, якщо Президент України на прохання Головнокомандувача підпише закон, це призведе до низки гучних судових справ, вважає керівник Медійної ініціатива за права людини О. Решетилова. Підозрювані у дезертирстві або самовільному залишенні місця служби солдати будуть захищати свою честь та відкрито говорити про проблеми, з якими зіткнулися під час служби. Така публічна дискусія не посилить армію у стані війни та вдарить по репутації командування, впевнена експерт.

ГО «Юридична сотня», що надає безоплатну правову допомогу учасникам російсько-української війни разом з 15 організаціями: ГО «Юридична сотня», Рух «ЧЕСНО», Комітет з військового права Національної асоціації адвокатів України, Громадська спілка «Реанімаційний пакет реформ», Центр прав людини ZMINA, ГО «Простір можливостей», Медійна ініціатива за права людини, Українська Гельсінська спілка з прав людини, НАКО (Незалежна антикорупційна комісія) та ін. поширили звернення, в якому критикують законопроект № 8271. Підписанти стверджують, що документ був прийнятий на п'ятий день після реєстрації без суспільного обговорення, що «виключило можливість його доопрацювання з огляду на позиції громадянського суспільства».

Законопроект, у разі набуття ним чинності, матиме ефект, протилежний очікуваному: замість запобігання вчиненню військових злочинів та адміністративних правопорушень, він стане причиною порушення права на справедливий суд і дискримінації самих військовослужбовців.

На глибоке переконання військової та правозахисної спільноти, цей законопроект погіршує право військових на судовий захист та обмежує суддів у врахуванні всіх обставин під час винесення обвинувального вироку у справах

щодо військових злочинів, що є порушенням принципу верховенства права, а також рівності перед законом та судом і дискримінацією військових за професійним статусом. Фактично, відповідні злочини пропонуються прирівняти до корупційних. Водночас, наголошують правозахисники, ті, хто скоїв убивство чи інший тяжкий злочин, мають право на врахування пом'якшувальних обставин під час призначення покарання.

Як стверджує керівник ГО «Юридична сотня» Ю. Морій, злочинці, безсумнівно, мають бути покарані, особливо під час воєнного стану, проте всі докази і обставини справи мають оцінюватись судом у повному обсязі.

Погоджуючись із доцільністю огляду військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції представниками ВСП і його легітимною метою, правозахисники у зверненні зауважують, що чіткі правила такого огляду та вимоги щодо професійної кваліфікації представників ВСП, яка дозволить встановити факт сп'яніння, у проекті відсутні. Документ також не передбачає можливості залучення свідків або присутності командира під час огляду, що матиме негативний вплив на об'єктивність.

Особливої уваги потребує можливість представника ВСП визначати перебування військовослужбовців під дією лікарських препаратів, які впливають на увагу чи швидкість реакції. Такі препарати військовослужбовець може вживати під час лікування в медичній частині або після повернення з військового шпиталю, не виконуючи обов'язків за посадою. Проте відсутність будь-яких запобіжників у законі щодо огляду військових створює ризик вжиття заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які зазнали ушкоджень здоров'я внаслідок захисту цілісності та незалежності України.

Для системного вирішення проблем, що виникають під час несення військової служби в умовах воєнного стану, варто впливати на причини правопорушень, а не лише посилювати відповідальність за їхнє вчинення. Тому законопроект робить жорстокішим покарання тих, хто злякався, втік, не пішов уперед, але він не працює на превенцію, не запобігає вчиненню цих дій, переконані громадські активісти.

Як зауважує ветеран батальйону «Айдар» Є. Дикий, цей закон не спрямований на розв'язання проблеми дисципліни в армії. Уже наявної судової практики цілком достатньо і вона працює досить ефективно, натомість пропонувані зміни приведуть лише до валу вироків, на переконання політолога і військового, не завжди виправданих. Загалом, на думку Є. Дикого, цей закон неетичний, нечесний стосовно українських захисників, він антиконституційний з правової точки зору (право на призначення покарання нижче нижнього або на відстрочку покарання прописано не в Кодексі, а в Конституції України), і з практичної точки зору тільки послабить наші позиції на фронті, а не посилить.

Такої ж думки дотримується і український політичний діяч, лідер Руху «Демократична сокира» Ю. Гудименко та колишній нардеп І. Лапін, який нині воює у лавах ЗСУ. Зокрема, Ю. Гудименко теж стверджує, що закон є дискримінацією, адже порушує конституційну норму про рівність всіх громадян перед правосуддям. Закон забирає у військового право на пом'якшувальні обставини, забирає у військового право на індивідуальність покарання, фактично забирає у військового право на захист, наголошує Ю. Гудименко.

Серед тих, хто критикує законопроект, юрист та учасник бойових дій М. Найєм. Він вважає, що законопроект не посилить дисциплінованість військовослужбовців, а лише порушить їхні права.

На думку військового ЗСУ, секретаря Комітету ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки Р. Костенка, за такі злочини як погрози керівнику або ж відмову діяти зброєю має бути покарання. Однак прибрати можливість умовного терміну або пом'якшення покарання є неправильним рішенням. За його словами, навіть колаборанти мають право на пом'якшення покарання, а військових його позбавляють цим законом.

Керівник військового напрямку «Фонду Сергія Притули» Р. Сініцин вважає, що набуття чинності документа нашкодить рядовому і офіцерському складу ЗСУ, може призвести до серйозного підриву авторитету влади та командування серед військових, волонтерів та громадськості загалом, що не принесе користі ні першим, а ні другим, і також вдарить по авторитету особисто В. Зеленського.

Дуже важливо, щоб цей законопроект не нашкодив репутації Головнокомандувача ЗСУ В. Залужного, який зараз є одним з моральних авторитетів суспільства, зазначає адвокат О. Мицик. Він допускає, що Головнокомандувач не поінформований про всі деталі та підводні течії цього законопроекту, а знайомий лише із загальною концепцією. Адвокат зазначив, що якщо із цього законопроекту, який має сім сторінок, забрати перший аркуш, то решту, з певними правками можна ухвалювати хоч зараз. Однак перша сторінка юридичному редагуванню не підлягає та потребує радикальної заміни (цю норму автори закону списали із закону про корупцію, який забороняє встановлювати покарання нижче нижчого чи призначати умовне покарання).

Коаліція РПП також закликала народних депутатів не підтримувати законопроект № 8271, нагадавши, що зараз військовослужбовцями є далеко не всі, хто має спеціальну освіту, досвід тощо. Це також люди, які раптово для себе прийняли рішення захищати Батьківщину від ворога або були відірвані від свого звичайного життя через мобілізацію та необхідність захистити власну державу від агресора. Посилення кримінальної відповідальності може негативно вплинути на рівень довіри військових до командування та вмотивованість людей без досвіду військової служби під час проведення мобілізації. У підсумку це може нести ризики як для захисту прав людини, так і для обороноздатності держави, стверджують у Коаліції РПП.

Існує така річ, як мотивація і довіра, стверджує і адвокат, боєць ЗСУ Є. Закревська. Зокрема, мотивація бійців воювати, виконувати небезпечні завдання, ризикувати собою, вчитися, удосконалювати свої знання і навички, розвиватися, мотивація добровольців іти служити, мотивація потенційно мобілізованих прийти за повісткою, не тікати і не косити, впевнена адвокат. Також існує така річ, як довіра бійців до командирів і командування взагалі. І навпаки.

Громадський активіст Є. Дикий теж поділяє думку про неефективність закону з погляду підвищення мотивації. Справжній бойовий командир не потребує такого закону – він мотивує бійців, зокрема, своїм прикладом, впевнений військовий.

Виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини О. Павліченко також переконаний, що дисципліна посилюється не кримінальними адміністративними заходами і переслідуваннями тих, хто відмовлятиметься від наказу командира. Це питання виховання, становлення дисципліни, авторитету командира. Якщо у командира немає авторитету і впливу, то від того, наскільки зміниться кількість років щодо притягнення до відповідальності, жодним чином не вплине на характер спілкування і дисципліни в підрозділі.

Будь-які покарання не зможуть зробити армію боєздатною, якщо не буде негайно запроваджена інтенсивна система бойової підготовки, не менше восьми тижнів для солдата та чотирьох тижнів для сержанта. Боєздатність – це не тюрма, це довіра, побратимство та лідерство, переконаний головний редактор сайту «Цензор.нет» Ю. Бутусов. На його думку, законопроект № 8271 про кримінальну відповідальність військовослужбовців призведе до провалу роботи з особовим складом під час війни. Під час масової мобілізації, коли багато військовослужбовців не мають мінімальної підготовки та компетентних командирів, зазначені у новому законі порушення військової дисципліни чинять тисячі військовослужбовців, і переважна більшість – через об'єктивні причини. До того як висунути мобілізованим непідготовленим людям звинувачення, їх треба направити у фільтраційний підрозділ для дізнання, і у більшості випадків після розбору ситуації покарання не потрібно. За новим же законом, зазначає Ю. Бутусов, більшість порушників, які проявили слабкість або стали жертвами обставин, потраплять під суд і залишать фронт, хоча могли б воювати, якби хтось вивчив їхні проблеми.

А для злісних порушників треба створити дисциплінарні підрозділи на фронті, щоб ті, хто справді зраджує товаришів, не відсиджувались у тилу в камері, а перебували на фронті та займались важкою працею, наприклад, на будівництві оборонних споруд, і ризикували разом з усіма на другій лінії, наголошує журналіст. Загалом, закон про посилення дисципліни гостро потрібний, тому після ветовання потрібно негайно ухвалити більш досконалий закон, додає він.

Законопроект № 8271 пропонує позбутися «небоездатних» через кримінальні справи, але під час війни, це дуже дорого і довго, і країна зараз не може собі такого дозволити, стверджує Є. Закревська.

Також слід звернути увагу, що серед претензій критиків законодавчої ініціативи – неефективна робота військкоматів.

В армії спостерігається дуже нездорова тенденція з кадрами – негативний відбір, зазначає Є. Закревська. Успішні операції забезпечили можливість і час готувати мобілізаційні резерви, тим часом робота військкоматів як була «максимально совковою», такою досі і лишається. Вона зводиться лише до забезпечення кількісних показників, ніхто і не думав перелаштовувати цю імітацію роботи на ефективний рекрутинг чи навіть хедхантинг (один з напрямів пошуку та підбору персоналу ключових і рідкісних, як за фахом, так і за рівнем професіоналізму фахівців). Ніхто не збирає найкращих, наймотивованіших, найпотрібніших армії людей. Ніхто не шукає і не обліковує добровольців, не перевіряє їх на придатність до несення служби і потенційну боездатність, додає адвокат. Ніхто не фільтрує мобілізованих на вході. Немає ніякого випробувального терміну. Робота військкоматів як HR-агенції для армії ніяка. Жоден бізнес за таке грошей не заплатив би.

Крім цього, переконана Є. Закревська, потрібно передбачити юридичну можливість звільнення з армії «за ініціативою роботодавця», тобто за ініціативою армії. Можливість «непочесного» звільнення, тобто без статусу учасника бойових дій, без ветеранських пільг, без грошового забезпечення. Потрібно звільнити армію від «небоєготовних», «небоездатних». У першу чергу, від осіб із залежністю, або і без залежності, які дозволяють алкоголю та іншим речовинам впливати на свою боездатність і боездатність підрозділу, наражаючи інших на небезпеку.

Жорсткіші санкції за вживання заборонених речовин є цілковито правильними, наголошує речник окремого мотопіхотного батальйону «Сармат», журналіст І. Шевченко. Алкоголь і наркотики – це речі, що не сумісні з бойовими діями, адже погіршується реакція. Це ризик для виконання завдання, тому перевірки логічні. Але ретельні перевірки на залежність і взагалі придатність та психологічну стійкість мають бути на етапі відбору. Тому абсолютно справедливі зауваження противників закону щодо відповідальності відділів комплектування (військкоматів) за те, що відправляють таких до війська, переконана І. Шевченко.

О. Павліченко також звертає увагу, що питання формування військових підрозділів, питання включення в склад бойових підрозділів тих, хто там не може перебувати – це питання і до військкоматів, і до медкомісії.

Іншим важливим моментом, на який звернули увагу критики, є те, що в Україні фактично відсутня військова юстиція та немає військових судів (ДБР та Офіс Генерального прокурора не мають таких функцій і таких повноважень). Тобто не існує інститутів, що будуть опікуватись механізмами, які «запускає»

законопроект № 8271, зазначив юрист адвокатського об'єднання T&T Partners В. Юрчак.

На цьому наголошує і Ю. Бутусов: проводити слідство на фронті під час активних бойових дій щодо озброєних людей мають також озброєні військовослужбовці, оскільки їм треба фактично ставати активними учасниками бойових дій, постійно виїжджати на бойові позиції. Без спеціалізованих військових судів вироки будуть зависати тривалий час, а цивільні суди будуть виправдовувати багатьох з тих, кого захочуть покарати новим законом, оскільки слідство не зможе опрацювати цей вал криміналу. Тому, на його думку, необхідно створити повноцінну військову юстицію – ВСП має отримати повноваження військової поліції, мають бути створені військові суди та воєнізована прокуратура та слідство.

Капітан ЗСУ та громадський активіст (Рух «Демократична сокира») В. Трегубов також переконаний, що виправити ситуацію могла б ефективна система військової юстиції, але вона потрібна на позавчора, а створювати її зараз – справа досить довга.

Слід зазначити, що система військових судів в Україні була скасована без достатнього обґрунтування у 2010 р. з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Військова юстиція – це окрема правова система, яка застосовується до військовослужбовців, а в деяких випадках – і до цивільних осіб, діяльність яких тісно пов'язана зі збройними силами. Головною метою військової юстиції є збереження дисципліни, належного порядку в збройних силах та забезпечення їх боєздатності. Структури, правила та процедури, що застосовуються у військовій юстиції, можуть суттєво відрізнитися від цивільних аналогів. У багатьох випадках військова юстиція функціонує як окрема система правосуддя з більш суворими правилами та процедурами, направленими на забезпечення внутрішньої дисципліни та боєздатності збройних сил.

На думку експертів, вирішуючи питання відновлення діяльності військових судів в Україні і створення в системі судової влади нашої держави такої національної моделі, яка б повністю відповіла потребам сьогодення та ефективно виконувала завдання судочинства в Збройних силах України та інших військових формуваннях з урахуванням повномасштабних бойових дій в Україні, слід звернутися до досвіду зарубіжних країн, де діють військові суди.

У світі не існує єдиної універсальної моделі військового правосуддя. У питанні про механізм реалізації правосуддя в умовах збройних сил кожна країна враховує свій власний історичний досвід, економічні можливості, міждержавні відносини, правову практику, стан збройних сил та низку інших факторів.

Різні держави мають відмінні підходи до визначення місця військових судів у системі правосуддя, однак, більшість країн, у яких функціонує інститут військової юстиції, наділили ці суди статусом спеціалізованих. Спосіб визначення місця військових судів у системі судоустрою України відрізняється

від найбільш поширеного в Європі. Наша держава визначає юрисдикцію військових судів як загальну, а не спеціальну, але ця загальна юрисдикція одночасно не є звичайною, а утворює окрему (військову) судову юрисдикцію.

Згідно з додатком до звіту 55-ї зустрічі Керівного Комітету з прав людини Ради Європи – Меморандуму Ради Європи про судочинство у військових судах (Страсбург, 17–20 червня 2003 р.) можна виділити три типи держав, у яких діють військові суди.

Перший тип – це держави, у яких військові суди діють на постійній основі (як в мирний, так і військовий час, як на території країни, так і на військових базах поза межами держави). У таких державах військові суди діють як самостійні органи судової влади у мирний та військовий час для розгляду кримінальних, адміністративних і дисциплінарних справ військовослужбовців. До таких держав належать: Великобританія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Канада, Китай, США, країни Латинської Америки, практично всі країни колишнього СРСР, Ірландія, Туреччина, Словаччина, Польща.

До другого типу належать держави зі «змішаною» юрисдикцією військових судів – військові суди функціонують при загальних цивільних судах. Характерним для цього типу є те, що при загальних судах на постійній основі діють спеціалізовані військові структури: палати, відділи, ради, офіси. Названі структури як правило формуються з офіцерів-юристів або мають змішаний склад – включають як військових, так і цивільних суддів. До цієї групи належать: Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія.

До третього типу належать держави, у яких військові суди діють лише на території військових баз за межами держав або у військовий час. У мирний час військові суди на території цих держав не діють, кримінальні справи стосовно військовослужбовців розглядають цивільні суди загальної юрисдикції.

При цьому особливістю цього типу є те, що в таких країнах, незважаючи на відсутність військових судів у мирний час, продовжує діяти окреме військово-кримінальне законодавство. У таких країнах функціонують військові дисциплінарні суди, а при розгляді кримінальних справ стосовно військовослужбовців до складу суду можуть включатися військові судді. Тому не можна стверджувати, що в правових системах цих держав повністю відсутнє військове правосуддя. До третього типу держав належать: Австрія, ФРН, Чеська Республіка, Данія, Грузія.

Серед держав першого типу слід виділити організаційну структуру, місце у системі судової влади, законодавче забезпечення та порядок діяльності військових судів у Польській Республіці, адже структура моделі її військових судів, законодавче забезпечення та принципи їх діяльності тощо, аналогічні тим, що діяли до ліквідації військових судів в Україні у вересні 2010 р.

Питанню доцільності запозичення досвіду побудови і діяльності військових судів зарубіжних держав та можливості і перспектив його впровадження в Україні присвячена стаття керуючого партнера ЮФ

«Горецький і Партнери», адвоката, медіатора О. Горецького «Міжнародні стандарти військових судів. Досвід Європи», опублікована на сторінках «Юридичної Газети» (URL: <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/mizhnarodni-standarti-viyskovih-sudiv-dosvid-evropi.html>).

Отже, законопроект № 8172 порушує досить складну тему: посилення кримінальної відповідальності для військових, зокрема, за самовільне залишення військової частини, місця служби чи поля бою, дезертирство, непокору і невиконання бойових наказів. Безумовно, за кожний злочин має бути покарання, бо в іншому випадку безкарність породжує всюдозволеність.

Але у разі набуття відповідним законопроектом чинності, він матиме ефект, протилежний очікуваному: замість запобігання вчиненню воєнних злочинів та адміністративних правопорушень, він стане причиною порушення права на справедливий суд і дискримінації самих військовослужбовців.

Закон про посилення дисципліни потрібний, тому слід негайно ухвалити більш досконалий та збалансований закон. Щоб невдалий закон не запрацював, юридично залишився один механізм – це президентське вето (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Телеграф» (<https://telegraf.com.ua/ukr/politika/2022-12-18/5726409-rada-posilila-kriminalni-pokarannya-dlya-viyskovikh-v-merezhi-spalakhnulo-oburennya>); вебсайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/uk/news/publication/256651-rada-prinyala-zakon-o-zaprete-sudam-smyagchat-nakazanie-za-otkaz-strelyat-na-pole-boya-i-nevypolnenie-prikazov-nachalnikov>); вебсайт «Україна Молода» (<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/171826>); вебпортал медіакорпорації «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zaluzhnyi-zakon-pro-vidpovidalnist-dlia-viiskovyh/32183768.html>); вебсайт Fin.Org.UA (<https://www.fin.org.ua/news/1472526>); Офіційний вебпортал Верховної Ради України (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231462.html); вебсайт «СмонКор» (<https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-zakon-8271-posilennya-vidpovidalnosti-viyskovosluzhbovtiv-pid-chas-bojovih-dij-e-dorechnim-27-12-2022.html>); інформаційний портал «НОВА – новини ветеранів» (<http://nova.net.ua/zakonoproiekt-8271-zapovnennia-prohalyn-chy-bezpretsedentni-vazheli-shantazhu/>); вебсайт Телеканалу УНТ (<https://unt.ua/news-derzhava-verkhovna-rada-ukrayiny/119060-posilene-pokarannya-v-ys-kovosluzhbovc-v-u-raz-nevikonannya-nakaz-v-ker-vnictva-chim-zhahliviy-zakonopro-kt-8271.html>); вебсайт «Центр прав людини ZMINA» (<https://zmina.info/news/rada-popry-krytyku-pravozahysnykiv-posylyla-vidpovidalnist-ukrayinskyh-viyskovyh-za-nevykonannya-nakazu/>); вебсайт «Громадське телебачення» (<https://hromadske.ua/posts/peticiya-iz-zaklikom-vetuvati-zakonoprojekt-yakij-posilyuye-pokarannya-dlya-viyskovih-nabrала-neobhidni-golosi-za-dobu>); вебсайт «Юридична сотня» (<https://legal100.org.ua/projekt-8271-pogirshennya-prav-viyskovih-zamist-posilennya-vidpovidalnogo-stavlennya-do-sluzhbi/>); вебсайт «Громадське радіо»*

(<https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynny-maraton/tsey-zakon-dlia-naftalinykh-sapohiv-yoho-treba-vetuvaty-dykyu-pro-zakonoproiekt-8271>); вебсайт LB.ua
*(https://lb.ua/news/2022/12/21/539895_8271_vipravdana_suvorist_chi_batig.html;
https://lb.ua/society/2022/12/22/539985_chomu_8271-shkidliviy_zakon_shcho.html); вебсайт Leopoldis.news*
(<https://leopolis.news/post/77136/advokat-poyasnyv-chomu-zakonoproiekt-8271-zelenskyu-mae-vetuvaty>); вебсайт «Інформаційне агентство ВолиньPost»
(<https://www.volynpost.com/news/214855-vidpustka-dlia-vijskovykh-pid-chas-voiennoho-stanu-vazhlyvyj-zakon-nabuv-chynnosti>); вебсайт «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ»
(<https://rpr.org.ua/news/zaklykaiemo-narodnykh-deputativ-ne-pidtrymuvaty-zakonoproiekt-8271-iakyy-dodatkovoposyliuie-kryminalnu-vidpovidalnist-dlia-viyskovosluzhbovtiv/>); вебсайт «Українське радіо»
(<http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100335>); вебсайт OBOZREVATEL
(<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/zakonoproiekt-8271-dlya-vijskovosluzhbovtiv-treba-vetuvati-chim-vin-nebezpechnij.htm>); вебсайт NEWSKORR
(<https://newskorr.com/8271-voennogo-chasu-de-v-zakoni-ne-varto-shukaty-zrady-ta-chy-ye-zagrozy-dlya-vijskovykh-171889/>); вебсайт «Газета Закон і Бізнес»
(<https://zib.com.ua/ua/118850.html>); Бобров Ю. «Зарубіжний досвід побудови і діяльності військових судів: можливості та перспективи його впровадження в Україні». URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2018_2_22; Вашиакмадзе М. «Особливості військової юстиції: практичне керівництво. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Military-Justice_Practice-Note_UKR_Final.pdf)).